

Hos Giacometti med Dalí och en giftmörderska

Det börjar med att jag i tidningen läser att Institut Giacometti ska få nya lokaler¹ invid Invalidomen i det som kallas Air France-paviljongen. 6000 m². Hjälp, tänker jag, det måste ju vara alldeles för stort! Det hela ska stå klart år 2026. Det där institutet tycker förstås att det har alldeles för lite plats, men vilket museum tycker inte det? Jag tänker att jag måste gå dit innan det är för sent, innan Giacomettis verk ställs ut i en flygplatsterminal, för det är vad jag ser för min inre blick och det är naturligtvis helt fel. Men ändå.

Som jag minns det ifrån en utställning jag såg för många år sen var Giacomettis ateljé ett ganska litet och solkigt rum. Jag hittar katalogen (*L'atelier d'Alberto Giacometti, Centre Pompidou 2007*), en tvåkilosbok, och jag hade rätt. Där hade de byggt upp en replik av det tomma rummet. Drygt tjugo kvadrat. Och det var här han tillverkade alla de där spinkiga figurerna, och även en massa annat förstås, som skrivit in sig i våra medvetanden som en sorts namnteckning.

*

Vägen dit går via favoritboulevarden – Arago. Där ligger fängelset med sina höga murar som sedan de tvättades för några år sen ser ut att vara gjorda av viltpaté. Det var bättre och mycket dystrare då de var svarta av smuts. Det lilla byggnadsminnesmärket som är den offentliga urinoaren, den enda kvarvarande av sitt slag, vid foten av detta berg som är La Santé, Paris häkte och fängelse.

Det här är också surrealisternas kvarter, här plåta-de Brassai nattbilder av skuggspelet över muren, och här, lika mycket som då de fotograferade Giacometti och hans ateljé, skapade de där världsberömda foto-

graferna den bild av Paris vi (jag?) fortfarande ibland ser tydligare än dagens högst verkliga stad.

Jag har läst på om Institut Giacometti, just nu pågår här en utställning som jag gärna vill se. Dess ämne är ett för Giacometti och Salvador Dalí gemensamt projekt om en drömd trädgård åt ett par verkamt som mecenater, makarna de Noailles. En drömd trädgård – bättre kan det väl inte bli?

Salvador Dalí har jag kanske ett klivet förhållande till, men det hindrar inte att det har blivit långt vid det här laget. I tonåren upptäckte jag den moderna konsten via surrealisterna – som ju är både roliga och förvirrande. Dalís ofta småäckliga och skickligt målade bilder gjorde intryck på mig då. Jag tog reda på mer, bland annat fann jag Dalís lika surrealistiska och skruvat roliga självbiografi som jag fortfarande minns scener ur. Hur han gjorde allt, men verkligen *allt*, för att stå i centrum. Någon gång under sin skoltid kastade han sig handlöst utför en trappa där i skolan. Kamrater och lärare blev förskräckta och kanske imponerade och rätt snart gjorde han om alltsammans, i stort sett med risk för sitt eget liv om man ska tro honom. Och snart stod hela skolan i andlös tystnad och bara väntade när Dalí stod på trappans översta steg. Skulle han göra om det igen eller inte? Giacomettis gestalt måste ha traskat in i mig utan att jag märkte det. Kanske via hans spinkiga långa figurer, särskilt de där små på tunga socklar i samma material, eller via dessa svartvita foton som blandar sig in i mitt minne på ett

¹ https://www.lemonde.fr/culture/article/2022/11/14/pour-alberto-giacometti-un-grand-musee-au-centre-de-paris_6149732_3246.html

Alberto Giacometti 1964
(Foto Budd Studio / The Philadelphia Museum of Art / Regan Vercrusse, CC BY-NC-ND 2.0).

sätt jag inte styr alls. Just Giacometti är plådad av Cartier-Bresson då han går över en Parisgata i småregn med rocken uppdragen över huvudet så att han liksom tittar ut ur rocken. Att Cartier-Bresson under en period umgicks med surrealisterna hade jag glömt eller kanske aldrig vetat.

*

Det lilla museet ligger på bottenvåningen i en art nouveau-byggnad som har utsikt över Montparnasses begravningsplats. Det är ett fint hus inspirerat av den Wienska varianten, Secessionsstil, den med kantiga linjer och mycket guld. Så bara huset är värt ett besök om man gillar flotta mosaikgolv och spännande planlösningar med halvplan, små mystiska trappor och rum som ser ut att vara utskurna ur gips. Nå. Här finns en hel rekonstruktion bakom glasväggar av Giacomettis uppenbarligen berömda ateljé. Väggen som fungerade som skissblock, allt materiel och några skulpturer. Sängen i ett hörn. Men det ser ändå alldeles för välstädat ut.

Och sen kommer då utställningen som innehåller en hel del i största allmänhet, men rätt lite om den där drömda trädgården. Det verkar som om Giacometti redan har skissat på en skulptur för paret de Noailles trädgård och att det är den det handlar om. Möjligen finns även en skiss av Dalí på någon sorts ihåligt landskap som skulle kunna vara en del av projektet och som även kallas nöjespark. Det enda som framstår som säkert är Giacomettis skulptur där tre föremål sticker upp ur en sockel av samma material. På utställningen finns den rekonstruerad i gips. Det största, fallosliknande objektet är ungefär lika högt som en människa. Sen finns det en hajtandsliknande grej och en liggande veckad remsa.

Jaha, tänker jag.

Tidningen *Le Mondes* recensent går längre² när han konstaterar att makarna de Noailles förmodligen sätter stopp för hela projektet då det är alldeles för sexuellt. Och det på ett *mörkt* vis. Det fattar inte jag av vad jag ser, ska jag väl erkänna, men i en text³ till en annan utställning av Giacomettis verk på Moderna

2 https://www.lemonde.fr/culture/article/2023/01/01/exposition-giacometti-et-dali-histoire-d-un-projet-avor-te_6156248_3246.html

3 <https://www.modernamuseet.se/stockholm/sv/utstallningar/alberto-giacometti/ansikte-mot-ansikte/>

museet i Stockholm från 2021 beskrivs den här perioden, de första åren under 1930-talet, på ungefär samma sätt. Den underförstådda sexualiteten är våldsam och de objekt konstnären skapar är *ambivalenta*. En viktig inspirationskälla under perioden ska författaren Batailles verk vara, där besatthet, sadomasochism och pornografi är centrala begrepp.

*

Resten av utställningen ägnas samma period då Dalí och Giacometti står nära varann. De verkar ha tät kontakt och inspirerar uppenbarligen varann, även om de verk som ställs ut här är individuella. Här finns färdiga skulpturer av Giacometti och målningar med bland annat mjuka klockor och trasigt kött i feta mörka ramar av Dalí. I ett litet rum finns dessutom sammanhang: foton av surrealisterna och mecenatparet och deras trädgård (som ser för liten ut för att rymma något drömt och omvälvande, men vad vet jag), tidningsartiklar från tiden och spår av andra projekt de två konstnärerna skissat på tillsammans. Det verkar helt enkelt som om de två gjort en massa roligt tillsammans, drömt, spånat och diskuterat utan särskilt många hämningar. Och sen har mycket, kanske det mesta, inte blivit av.

*

Inför ett av föremålen hajar jag till. Det är en liten bok som antingen är skriven av eller handlar om Violette Nozière. Enligt bildtexten har Giacometti-Dalí illustrerat boken ifråga. Om Violette Nozière gjorde Claude Chabrol en helt fantastisk film (*Violette – giftmörderskan* på svenska) 1978, som jag såg som 14-åring, med en purung Isabelle Huppert i huvudrollen. Filmen bygger på en verklig händelse som utspelade sig år 1933. Violette, 18 år gammal, försöker mörda sina föräldrar med gift. Mamman klarar sig men pappan stryker med. Violette åker så småningom fast och inledningsvis ter hon sig som en bortskämd snorunge som knycker familjens besparingar för att leva över sina tillgångar. Men under rättegångsförhören talar hon om att pappan har våldtagit henne sen hon var tolv år gammal och att det är därför hon ville döda honom (däremot aldrig mamman).⁴ Den här historien klöv Frankrike i två på nästan samma

4 Violette Nozière tog senare tillbaka anklagelserna mot fadern, i oktober 1937.

*Giacomettis ateljé
rekonstruerad för filmen
Final Portrait (Stanley Tucci
2007). Till höger Geoffrey
Rush som Giacometti,
till vänster Armie Hammer
som den amerikanska
författaren James Lord.*

sätt som Dreyfus-affären gjorde på sin tid. Konservativa debattörer tog pappans parti och menade att karln var en hedersman och dottern en lögnaktig slinka eller värre, medan radikala, liberala och intellektuella tog Violettes parti. Och så gjorde tydligen även Giacometti och Dalí, tillsammans med flera andra surrealisterna. Att ämnet engagerade dem som uppenbarligen då intresserade sig för de mörka delarna av sexualiteten (och dit får man ju räkna incest och pedofili) förvånar inte. Däremot blir jag lite bättre till mods av att se att de uppenbarligen gjorde skillnad på konst och verklighet. Man kan undersöka de mest horribla saker i sin konst om man så vill, men när det kommer till levande människor gäller andra regler och grän-

*Isabelle Huppert som Violette i Claude Chabrols
Violette – giftmörderskan (1978). Filmen kan ses på
<https://rarefilmm.com/2020/04/violette-noziere-1978/>*

ser. Så bestämmer i alla fall jag mig för att tolka denna inte helt lättdefinierade utställning. Och hur gick det för Violette? Hon dömdes till döden i giljotinen, men straffet blev livstids fängelse och så småningom frikändes hon helt, retroaktivt på något sätt jag inte riktigt begriper men unnar henne av hela mitt hjärta. Efter frigivningen gifte hon sig med fängelsedirektörens son och levde som from katolik. Paret fick fem barn tillsammans. Men se filmen, eller se om den, om det inte redan är gjort. Det gjorde jag och den är fortfarande lika bra. Och tänk sen på att det är i detta solkiga, trångbudda, mörka Paris som surrealisterna vänder ut och in på de då rådande idéerna och normerna. Och de gör det med humor, lekfullhet, allvar och engagemang.

De står på de marginella existensernas sida, som på Violettes, även om dagens konstkritiker känner sig tvungna att reservera sig mot delar av deras verk och inspirationskällor. Och slutligen: Museet på 5 rue Victor-Schœlcher i fjortonde arrondissementet är alldeles lagom stort. Större utställningar än den här orkar jag inte med.

KARIN STENSDOTTER